

ITALYAN TILIDA SIFAT KOMPONENTLI FRAZEOLOGIK IBORALARNING SEMANTIK XUSUSIYATLARI

XUDOYQULOV BEHZOD,

Denov tadbirkorlik va

pedagogika instituti

o'qituvchisi,

behzod_xudoyqulov@dtpi.uz

<https://doi.org/10.47689/STARS.university-pp264-269>

Annotatsiya: Narsa-predmet va hodisalarning belgisini bildirish sifatning semantik asosidir. Belgi bildirish xususiyati va tabiati jihatidan tub va nisbiy sifatlar bir-biridan qisman farqlanuvchi o'zgachaliklarga egadir.

Sifatlar frazeologik iboralar tarkibida ham tez-tez qo'llanilishini ham ta'kidlab o'tish joiz. Har bir tilda frazeologik iboralar tuzilishi, leksik-semantik, funksional-uslubiy va sintaktik vazifalari, shuningdek, o'ziga xos shakllanish xususiyatlariga ega bo'lgan til birligidir.

Ushbu maqolada italyan tilidagi sifat komponentli frazeologik iboralar va ularning semantik xususiyatlari tahlil qilinadi. Sifat komponentli frazeologik iboralarga oid misollar orqali, frazeologik iboralarda eng ko'p qo'llaniladigan sifatlar tahlili ham berilgan.

Kalit so'zlar: sifat, frazeologiya, frazeologik ibora, shakl va ma'no, ko'chma ma'no, tarjima.

So'z leksikologiyada tekshirilishiga qaramay, u ma'lum tomonlari bilan grammatikaga ham aloqadordir, so'z umuman tilning birligi sifatida baholansa maqsadga muvofiq bo'ladi.

Har bir tilning grammatik qurilishi ma'lum normalarga, qonun- qoidalarga egadir. Italyan tilida ham so'z turkumlari dastlab ikki turga mustaqil (parte del discorso variabile) va yordamchi (parte del discorso invariabile) so'z turkumlariga bo'linadi. Mustaqil so'z ma'lum tushuncha ifodalab, biror predmet, belgi, harakat nomini ataydi, gapda biror gap bo'lagi bo'lib keladi. Yordamchi so'zlar turkumi tushuncha ifoda etmaydi, faqat grammatik ma'no ifodalab gapda so'zlarning o'zaro munosabatini o'rnatishga xizmat qiladi. Demak, ularni funksional grammatik belgilar farqlab turadi. Yordamchi so'zlarda morfemalarga yaqinlik belgisi - funksional belgisidir.

Sifatlar predmetning rangini, shaklini, mazasini, hajmini va shu kabilarni ifodalashi mumkin. Demak, sifatlar ma'nosiga ko'ra turlarga ajratiladi, masalan:

Italyan tilida - Iqlim va haroratga nisbatan ishlatiladigan sifatlar: *Afosa-jazirama*; *bollente-qaynoq*; *calda-issiq*; *Estiva-yozgi*; *Mite-mayin*; *Nuvolosa-bulutli*; *Pio-*

vosa-yomg'irli; Italyan tilida – Fasl va davrga nisbatan ishlatiladigan sifatlar: *Allegra-quvnoq; Affollata-gavjum; Bella-ajoyib; Bollente-qaynoq; Brutta-yomon; Buona-yaxshi; Calma-sokin; Costosa-qimmat; Diversa-har xil; Divertente-qiziqarli; Eccezionale-Juda ajoyib*; Italyan tilida – Inson hayotini tasvirlovchi sifatlar: *lunga-uzoq umr; dolce-shirin; complicata-murakkab; pubblica-ommaviy; intensa-qizg'in,jadal; nuova-yangi; spericolata-bee'tibor,beparvo; serena-tinch,sokin; movimentata-voqealarga boy; spensierata-tashvishlardan holi,bexavotir*; Italyan tilida – Kitob va uning mazmuniga nisbatan ishlatiladigan sifatlar: *noioso-zerikarli; pesante-og'ir; economico-iqtisodiy; romantic-romantik; rovinato-abgor,vayron bo'lgan; bianco-oq;antico-qadimiy; giallo-detektiv; divertente-ajoyib,qiziqarli*; Italyan tilida – Ta'mga nisbatan ishlatiladigan sifatlar: *Gradevole-yoqimli; Piacevole-yoqimli; Buono-yaxshi; Delicate-nozik; Fine-nozik; Soave-shirin; Squisito-nafis; Potente-kuchli; Sottile-nozik; Aromatic-xushbo'y; Abboccato-juda shirin*; Italyan tilida – Ovoz,tovushga nisbatan ishlatiladigan sifatlar: *Acuta-o'tkir; Alta-baland; Allegra-quvnoq; Chiara-aniq; Dolce-shirin; Debole-zaif; Forte-baland ovoz; Grossa-yo'g'on; Grave-jiddiy; Limpida-aniq; Melodiosa-ohangdor*; Italyan tilida – Inson tuzilishi va ko'rinishiga nisbatan ishlatiladigan sifatlar: *bassa-past; alta – baland; di media statura-o'rta balandlikda; grassa – semiz; magra - ozg'in;snella – nozik; normale – normal; diritta-qaddi to'g'ri; curva-egilgan; esile /gracile – nozik; grande-katta; grossa-katta; piccolo-kichik; robusta-baquvvat; forte-kuchli*;

Italyan tilida sifat komponentli iboralar ham anchagina bo'lib ularning semantik jihatlarini tahlili qilish qiziqarli mavzulardan biridir. Italyan tilidagi sifat komponentli iboralarni o'rganish jarayonida rang-tus sifatleri iboralarda ko'proq ishlatilishiga guvoh bo'lishimiz mumkin. Ularni quyidagi misollar orqali tahlil qilishimiz mumkin:

- In ***buone*** mani - Ishonchli qo'llarda, himoyada bo'lmoq;
- ***Avere le mani lunghe*** - Qo'li uzun bo'lmoq, yetarli qudrati bo'lmoq.
- ***Andare a testa alta*** - Mag'rur odamga nisbatan ishlatiladi -Mag'rur bo'lib yurmoq.
- ***Andare con la testa alta*** - (Boshi baland) Xijolatsiz, boshini tik tutib yura oladigan odamga nisbatan ishlatiladi.
- ***Cavarsela a buon mercato*** - Qiyin vaziyatdan chiqib ketish
- ***Essere bianco dalla paura*** - Juda qo'rqmoq.
- ***Essere rosso dalla vergogna*** - Juda tortinmoq/uyalmoq.
- ***Parlare a cuore aperto/col cuore in mano (Parlare con sincerità e fiducia.)*** - Ochiqko'ngillik bilan,samimiylik bilan gapirish.
- ***Andare in bianco*** - So'zma so'z tarjimada, "Oq ranga borish"deb tarjima qilindi. Ibora, Rad etilmoq, rad javobini olmoq ma'nolarida ishlatiladi.
- ***Avere il sangue blu*** - So'zma - so'z tarjimada, 'ko'k qoni bo'lmoq' tarzida bo'ladi. Ibora, Oliy zotli, aristokrat ma'nolarida ishlatiladi.
- ***Avere l'argento vivo addosso*** - Jo'shqin,faol kishi/to'xtamasdan harakatlanib turadigan bola kabi ma'nolarda ishlatiladi.
- ***Cronaca nera*** - So'zma - so'z tarjimada, Qora yangiliklar deb tarjima qilinadi. Ibora, Kriminal xabarlar ma'nosida keladi.
- ***Cronaca rosa*** - So'zma - so'z tarjimasi, "Pushti yangiliklar" tarzida bo'ladi. Ibora sifatida quyidagi ma'noni anglatadi: Odamlar haqidagi/Shaxsiy hayoti haqidagi (g'iybat) xabarlar.

• **Felice come una Pasqua** - Soʻzma-soʻz tarjimada, "Pasxadek xursand boʻlish". Ibora holatida esa, juda ham xursand boʻlish maʼnosida keladi.

• **Lavorare in nero** - Soʻzma soʻz tarjimada, "qora kiyimda ishlash" Ibora holatida esa, shartnomasiz soliq toʻlamasdan noqonuniy ishlash maʼnosida keladi.

• **Lungo come la Quaresima** - Ibora holatida juda uzoq muddat davom etish maʼnosida keladi.

• **Mangiare in bianco** - Soʻzma- soʻz tarjimada, "oq rangda ovqatlanish". Ibora holatida esa, yengilgina tamaddi qilish maʼnosida keladi.

• **Mettere nero su bianco** - Bu iborani «oq ustiga qora qoʻyish» deb tarjima qilish mumkin va bu qarorni tasdiqlamoq, muayyan narsa uchun shartnoma imzolamoq degan maʼnolarni anglatadi.

• **Scoprire l'acqua calda** - Soʻzma- soʻz tarjimada, "iliq suvni kashf qilish" Ibora holatida esa hammaga maʼlum boʻlgan narsani eslatish maʼnosida keladi.

• **Una giornata grigia** - Soʻzma -soʻz tarjimada, "kulrang kun" Ibora holatida esa juda yomon kunni tasvirlashda ishlatiladi.

• **Un pezzo grosso** - Soʻzma- soʻz tarjimada, "katta parcha" Ibora holatida esa, juda muhim boʻlgan insonni ifodalashda ishlatiladi.

• **Vedere i sorci verdi** - Soʻzma- soʻz tarjimada, "yashil kalamushlarni koʻrish" Ibora holatida esa, yomon kunlarni boshidan kechirish, koʻp azob chekishni anglatadi.

• **Vedere rosa** - Soʻzma soʻz tarjimada, "pushtini koʻrish" Ibora holatida esa, optimistik boʻlish yaʼni doim yaxshi narsalar haqida oʻylash maʼnosida keladi.

• **Vedere rosso** - Soʻzma soʻz tarjimada, "qizilni koʻrish maʼnosida, Ibora holatida esa, gʻazablanish, aqldan ozdirish maʼnosida ishlatiladi.

• **Vedere tutto nero** - Soʻzma soʻz tarjimada, "hamma narsani qora koʻrish" Ibora holatida esa doim pessimistik yaʼni har narsaning yomon tomonini koʻrish maʼnosida keladi.

• **Di buon passo** - Tez qadamlar bilan

• **Di buona lega** - Yaxshi sifatda (sifatli).

• **Di punto in bianco** - Toʻsatdan, tasodifan

• **Di gran lunga** - Juda, juda koʻp;

• **In stato interessante = incinta** - Homilador

• **"Buono come il pane"** - Muloyim insonga nisbatan ishlatiladi

• **Andare con la testa bassa** - Boshi egik, uyaladigan odam ga nisbatan ishlatiladi.

• **Vedere di buon occhio** → Xayrihoxligi boʻlmoq (biror kishiga yoki vaziyatga nisbatan).

• **Vecchio lupo del mestiere** - Oʻz ishining ustasi

• **Fame da lupo** - Ishtahasi karnay

• **Passare la notte in bianco** - Tunni uyqusiz oʻtkazish.

• **Dare / fare un assegno in bianco** - Kimgadir moliyaviy ekinlik (pul sarflashga)/ ruxsat berish.

• **Fare una settimana bianca** - Togʻda qishki taʼtilni oʻtkazish.

• **Essere al verde** - Pulsiz boʻlmoq.

• **Essere verde dall'invidia** - Juda hasadgoʻy boʻlish.

• **Avere il pollice verde** - Gul/oʻsimlik parvarishlashda uddaburon. Qoʻli gul.

• **Dare il disco verde** - Biror narsaga yoʻl ochib berish.

- **Romanzi / film gialli** - Detektiv asar yoki film.
- **Dare il disco rosso** - Bir narsani to'xtatmoq.
- **Di gran tempo** - Katta yoshda
- **Tempo grasso** - Bulutli ob-havo
- **Tempo grosso** - Bulutli
- **Nascere sotto una buona stella** - Baxtli yulduz ostida tug'ilgan
- **Parola grossa** - Kuchli so'z
- **Parlare grasso** - Qo'pol bo'lish
- **Testa vuota** - Kallasi bo'm-bo'sh, Javob bera olmaydigan, ma'suliyatsiz odam ga nisbatan ishlatiladi.
- **A occhi chiusi** → Osonlik bilan, katta ishonch bilan (biror ishni bajarmoq)
- **Avere la parola pronta** - Javob berishga hozir bo'lmoq, savolga javobi tayyor bo'lmoq
- **Avere le braccine corte** - So'zma-so'z tarjimada, "qo'llaro kalta". Ibora 'Ziqna bo'lish' ga nisbatan ishlatiladi.
- **Avere una faccia da pesce bollito/lesso** - Bu iboraning ma'nosi quyidagicha: Yuzi ifodasiz, ma'nosiz bo'lish.
- **Bastian contrario** -Iboraning ma'nosi quyidagicha: Teskari qarash/fikr, Bosh-qalarning fikriga/ishiga qarama-qarshi fikr.
- **Cascarci come una pera cotta** - So'zma - so'z tarjimada, Pishgan nok kabi tushish,to'kilish; tarzida bo'ladi. Ibora ma'nosida, kimdir yolg'on gapirganda va siz darhol unga ishonganda ishlatiladi.
- **Farsi i cavoli propri** - So'zma-so'z tarjimada," o'z karamlari haqida o'ylash".
- Ibora holatida esa, o'z ishi bilan mashg'ul bo'lish ma'nosida keladi.
- **Fa un freddo cane!** - So'zma-so'z tarjimada,"it kabi sovuq bo'lish". Ibora holatida esa, juda qattiq sovuq bo'lish ma'nosida keladi.
- **Lamentarsi di gamba sana** - So'zma- so'z tarjimada, "sog'lom oyoq bilan shikoyat qilish" Ibora holatida esa, hech qanday sababsiz shikoyat qilish ma'nosida keladi.
- **Magro come un'acciuga** - So'zma so'z tarjimada " sho'r baliqdek ozg'in" Ibora holatida esa, juda ozg'in, oriq ma'nosida keladi.
- **Matto come un cavallo** - So'zma so'z tarjimada, "otdek aqldan ozgan" Ibora holatida esa, esh-hushidan yo'qotgan ma'nosida keladi.
- **È acqua passata** - So'zma-so'z tarjima qilganda quyidagicha bo'ladi: Bu oqqan suv. Ibora sifatida quyidagicha bo'ladi: O'tgan/unutilgan narsa.
- **Piangere sul latte versato** - So'zma -so'z tarjimada " to'kilgan sut uchun ko'zyosh to'kish" Ibora holatida esa, o'tgan voqea-hodisa uchun achinish ma'nosida ishlatiladi.
- **Rimanere a bocca asciutta** - So'zma- so'z tarjimada, " og'iz quruq qolish" Ibora holatida esa, olmoqchi bo'lgan narsani olmaslikni ifodalash uchun ishlatiladi.
- **Se non è zuppa, è pan bagnato!** - So'zma so'z tarjimada " sho'rva bo'lmasa, ho'l non" Ibora holatida esa,bir xillikni ifodalashda ishlatiladi..
- **Sordo come una campana** - So'zma -so'z tarjimada, " qo'ng'iroqdek kar" Ibora holatida esa haqiqatdan ham kar ekanligini ifodalashda ishlatamiz.
- **Tempo di vacche magre** - So'zma- so'z tarjimada, " nozik sigirlar vaqti" Ibora holatida esa, puli yo'q paytlarni, qiyin holatni ifodalashda foydalaniladi.

- **Una patata bollente** - Soʻzma -soʻz tarjimada, "issiq kartoshka" Ibora holatida esa, yechim toppish qiyin boʻlgan muammo maʼnosida keladi..
- **Veloce come una leper** - Soʻzma- soʻz tarjimada, "quyondek tez" Ibora holatida kelganda esa, juda tez harakatlanish maʼnosida ishlatiladi.
- **Avere il cuore libero (Non essere innamorati di nessuno.)** - Bu ibora, Sevgisiz qalb maʼnosini ifodalaydi. Lekin il cuore libero soʻzlarining asl tarjimasi - "boʻsh yurak" tarzida boʻladi.
- **Avere il cuore d'oro (Essere una persona generosa e buona.)** - Bu ibora, Saxiy, yaxshi inson maʼnosini ifodalaydi. Iboradagi Il cuore d'oro - soʻzlari esa aslida - oltin yurak deb tarjima qilinadi.
- **Avere il cuore pesante (Essere delusi o dispiaciuti o addolorati per qualcosa.)** - Ushbu iboraning maʼnosi: Xafa, ogʻringan yurak. Iboradagi il cuore pesante - vazni ogʻir yurak , deb tarjima qilinadi
- **A caro prezzo** - Qimmat narxda
- **A nessuno e nascosto** - Hech kimga sir emas (hammaga maʼlum...)
- **A passo saldo** - Dadil qadam bilan
- **Con sua buona pace** -Sizning ruxsatingiz bilan. [Oltiev, B.Xudoyqulov. 2021;]

	Rang-tusni ifodalovchi sifatlar soni:	
	<i>Bianco - oq</i>	7 ta iborada
	<i>Rosso - qizil</i>	5 ta iborada
	<i>Verde - yashil</i>	4 ta iborada
	<i>Nero - qora</i>	3 ta iborada
	Boshqa sifatlar:	
	<i>Buono - yaxshi</i>	8 ta iborada
	<i>Lungo - uzun</i>	3 ta iborada
	<i>Caldo - issiq</i>	3 ta iborada
	<i>Grande - katta</i>	2 ta iborada
	<i>Grasso - semiz, katta</i>	2 ta iborada

Til orqali fikrlashishda, aloqa aralashuv hodisasida, nutqda, til materiallaridan shu qonun-qoidalar asosida foydalaniladi, bu bilan tilning realizatsiya, tildan foydalanishning aniq koʻrinishlari, nutq hosil boʻlishi shubhasizdir. Chunki tildan foydalanish aniq qoidalar, normalar asosida boʻlib, bu til tuzilishining oʻzida bor, grammatik qoidalar, maʼlum tartibda bayon qilinadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Bondarko A.V. (1976) Teoriya morfologicheskikh kategoriy. L: Nauka.
2. Gianluca Aprile. (2008). Italiano per modo di dire//Alma Edizione .

3. Oltiev T., Xudoyqulov B. Italian tilidagi iboralarning tarjimasi” lug’ati. – 2021.
5. Pittano G., (2001) ` Frase fatta capo ha. Dizionario dei modi di dire, proverbi e Locuzioni, 5th ed., Bologna.
6. Quartu B. M., (2000) Dizionario dei modi di dire della lingua italiana, 4th ed., Milano.
7. Qudrat Musaev. (2005) “ Tarjima nazariyasi asoslari: Darslik.T.: «Fan» nashriyoti, -13 b.
8. Turrini G., Alberti C. (2002) Santullo M. L., Zanchi G., Capire l’antifona. Dizionario dei modi di dire con esempi d’autore, 6th ed., Bologna.
9. Vladimir Kovalev. il Kovalev, (2014) Dizionario Russo-Italiano Italiano-Russo. Quarta edizione. Collana: I grandi dizionari .
10. Xudoyqulov B., Yangiboyeva M. ITALYAN VA INGLIZ TILLARIDAGI AYRIM RANG KOMPONENTLI IBORALARNING SEMANTIKASI //Academic research in educational sciences. – 2022. – T. 3. – №. 4. – C. 564-570.
11. Xudoyqulov B., Jumayeva M. FRAZEOLOGIK IBORALARNING TEMATIK VA SEMANTIK TAHLILI (ITALYAN TILIDAGI IBORALAR MISOLIDA) //Academic research in educational sciences. – 2022. – T. 3. – №. 2. – C. 698-706.
12. Худойкулов Б. Frazеологик iboralarni italyan tilidan o‘zbek tiliga tarjima qilish muammolariga doir //Переводоведение: проблемы, решения и перспективы. – 2022. – №. 1. – C. 73-75.